

Adamík, Marek

[Goodrick-Clarke, Nicholas. Západní esoterické tradice]

Religio. 2012, vol. 20, iss. 2, pp. 292-295

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125433>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

a my sa tak dozvedáme, že v Japonsku majú Záhorie (Záhōji), Poriečie (Pořiči) alebo Výslnie (Výsluni).

V priebehu pozorného sledovania všetkých troch častí kroniky *Kodžiki* je možno jednoznačne spozorovať zmenu v myslení Japoncov, najmä čo sa týkalo morálky, loajality alebo spravodlivosti. Prvej časti dominujú božstvá kami spravujúce nebeskú aj pozemskú ríšu, ktoré rozhodujú o nadchádzajúcich udalostiach, trestoch a postihoch, v ďalších častiach je možné sledovať stopy pevninského myslenia, ktoré sa najmä v tretej časti opakovane objavuje v podobe konfuciánskych prvkov. Z doby vlády božstiev sa ťažisko deja posúva smerom k autonómnym rozhodnutiam jednotlivca – smrteľníka, zároveň však do hry vstupuje aj psychológia viny. Fiala v tretej časti doslova spomína „meniaci sa systém hodnôt“ v „záhadnom“ piatom storočí (s. 278), ktorý dáva do súvislosti so spoločenskou zmenou z dovtedajšieho matriarchátu na patriarchálny systém. Pre ilustráciu kronika uvádza príklady spoločenského, partnerského, ale tiež sexuálneho dobového života, a príbehy o polygamii, inceste, mileneckej láske a obetavosti, avšak aj lsti a zrade, nie sú neobvyklé. Najmä v dobe legendárnych cisárov sa stretávame so žiarlivostnými vraždami alebo úkladnými intrigami s cieľom získať moc, pričom oba ciele sa často prelínajú.

Okrem pútavého čítania starých japonských mytologických príbehov s množstvom priestoru pre fantastické výjavy preklad profesora Fialu ponúka podrobne spracovanú odbornú publikáciu s bohatým doplnením komentárov a vysvetlení. *Kodžiki* tak nie je „iba“ kronikou popisujúcou mýty postupne sa prelínajúce do dejín, ale je skutočne japonskou národnou kronikou, ktorá zároveň slúži ako studnica mýtov, zvykov a tradícií, ako aj etických nariadení, ktorými sa riadili najstarší obyvatelia japonských ostrovov od čias temného dávnoveku až po historickú dobu.

ZUZANA KUBOVČÁKOVÁ

Nicholas Goodrick-Clarke, Západní esoterické tradice,

Praha: Grada 2011, 256 s.
ISBN 978-80-247-3143-8.

Zájem o esoteriku vyzrel z hľadiska vydavateľskej činnosti v Českej republike najviac až v posledných desaťročiach. Pevnanejšie vychádzajú popularizační príručky, lexikony alebo slovníky často nevalné kvality, popripadne publikácie pojednávajúce o dílčích smerech v této oblasti. Výjimku tvorí „všezahrnující“ encyklopedie, kde se lze o esoterismu dočíst v ucelenější podobě, ale i v těchto případech jde spíše o počiny popularizačního typu. Nakladatelství Grada přišlo v roce 2011 s titulem, který si klade za cíl poskytnout v oblasti západního esoterismu systematický základní přehled, a to od jeho počátků až do dnešní doby. Na českém knižním trhu jde o první dílo s takovou ambicí.

Autorem publikace je Nicholas Goodrick-Clarke, historik a profesor na univerzitě v britském Exeteru, jeden ze zakladatelů Evropské společnosti pro studium západního esoterismu. Spolu s dalšími kolegy z oboru, Antoinem Faivrem a Arthurem Versluisem, patří k průkopníkům studia esoterismu na akademické půdě. Goodrick-Clarke je od konce 90. let českým čtenářům známý jako autor knihy *Okultní kořeny nacismu* (Nicholas Goodrick-Clarke, *Okultní kořeny nacismu*, přel. Daria Dvořáková, Praha: Votobia 1998; id., *Okultní kořeny nacismu*, přel. Miroslav Korbelík, Praha: Eminent 2005), pojednávající o myšlenkách, z nichž nacističtí vůdcové, zejména Adolf Hitler a Heinrich Himmler, čerpali inspiraci. Později následovaly překlady dalších dvou děl s podobnou tematikou (Nicholas Goodrick-Clarke, *Černé slunce: Arijské kultury, esoterický neonacismus a politika identity*, přel. Miloslav Korbelík, Praha: Zuzana Marie Kostičková, Praha: Grada 2011). Autorův výzkumný záběr, který je mnohem širší a v němž se zabývá i tak významnými osobnostmi, jako byl Paracelsus, Emanuel Swedenborg či Helena Blavatská, tak zůstal českému čtenáři až do nedávna

doby prakticky skryt. Právě tyto osobnosti zaujímají důležité místo v jeho *Západních esoterických tradicích*.

Rozsahem nevelké *Západní esoterické tradice* obsahují na první pohled takřka všechno podstatné včetně podrobného poznámkového aparátu. Po předmluvě, v níž religionista a teolog Ivan O. Štampach podává stručný nástin esoterické tradice u nás, následuje jakýsi metodologický nástin, na jehož základě Goodrick-Clarke vystavěl strukturu knihy. Autor se zde pokouší o definici termínu „západní esoterismus“, představuje nejvýznamnější badatelské osobnosti v oboru, poukazuje na postavení akademického výzkumu a hovoří o neblahé image esoterismu v očích „konvenčních“ vědeckých kapacit. Východiskem a základním pilířem jeho knihy se mu stala metodologie kolegy Antoina Faivra, který, jak Goodrick-Clarke uvádí, z renesanční souhry novoplatonismu, hermetismu a kabaly spolu s alchymii, astrologií a magií odvodil šest charakteristických vlastností esoterické spirituality: korespondenci (jakési hierarchické propojení mezi všemi aspekty stvoření), koncepci živé přírody, imaginaci a meditaci (Faivre zde hovoří o „orgánu duše“, který člověku umožňuje navazovat mystický vztah se světem hierarchií a duchovních prostředníků), zkušenost transmutace („osvícení“), soulad s původní „božskou inspirací“ a předávání vědění z učitele na žáka (s. 21). Představuje ovšem i koncepcce další, včetně kritických ohlasů na Faivrovo pojetí. Arthur Versluis poukazuje na to, že Faivre opomíjí „metafyzickou“ gnózi, přímý duchovní vhled do transcendence, který je možné přirovnat k mystickým zkušenostem Mistra Eckharta, Jakoba Böhma a jiných. Faivrovo kosmologické pojetí zastává dualistické stanovisko, což Versluis nahrazuje jednotou. Wouter Hanegraaf naproti tomu opouští kosmologické či metafyzické spekulace a spíše se kloní k přístupu Gershoma Scholema a Josepha Dana, kteří nehovoří o mystickém rázu esoterismu, ale o „komentářové tradici“ – souhrnu textů. Snaha o hledání ideální typologie nakonec vedla dalšího badatele, Kockua von Stuckrada, k závěrům, že v případě esoterismu jde v podstatě o zrcadlení určitého konkrétního a historického okruhu dějin, což v důsledku

představuje vytváření sociokulturních konstruktů. Goodrick-Clarke k této diskusi přispívá svým dílem, ale Faivrově koncepci stále přikládá důležitost. Z hlediska uchopitelnosti ji považuje za vysoce cennou a pro strukturu své knihy rozhodující.

Na těchto metodologických základech se pak autor vydává za hledáním kořenů západního esoterismu. Nachází je ve starověku, v alexandrijském hermetismu, novoplatonismu a gnosticismu. Seznamuje čtenáře s osobností Plotína, Iambicha a Prokla, především pak s mýtickým Hermem Trismegistou a klíčovým dílem *Corpus Hermeticum*. Protože se tato nejstarší část dějin esoterismu značně prolíná s duchovními dějinami pozdního helénismu, je Goodrick-Clarkova práce přínosná i jako doplňkový zdroj informací o známých myslitelích, u kterých vymezuje jejich vliv na dějiny okultismu, magie a esoteriky. Tato míra vzájemného propojování v dalších stoletích po obnovení zájmu o klasická řecká díla, hermetismus a alchymii v období renesance sice pokračovala, ale v méně explicitní podobě.

Autor se v rychlosti dostává přes Marsilia Ficina, Pica della Mirandolu a planetární a andělskou magii Johanna Reuchlina, Johannese Trithemia a Johna Dee až k Paracelsovi a německé naturfilosofii konce 15. století. Rozkvět esoterických směrů počátkem 16. století motivuje Goodrick-Clarka k podrobnému výkladu. Zde je třeba ocenit jeho přehled a profesionální přístup, ale striktně věcný výklad problematiky se omezuje především na výčet jmen, dat a nejvýznamnějších událostí, kdežto bližší seznámení s teoriemi a koncepty ponechává stranou. Pokud se ve výjimečných případech těmito koncepty obšírněji zabývá, klade vyšší nároky na čtenářovu alespoň základní znalost terminologie. Zájemce o myšlenkové základy jednotlivých proudů je tak odkázán na literaturu, kterou autor uvádí v bibliografii, nebo na využití dalších zdrojů, kterých ale v češtině vyšlo nemnoho. Pakliže vezmeme v úvahu slova autora předmluvy, Ivana O. Štampacha, lze souhlasit, že knihu je ideální v důsledku věcné přesnosti používat jako lexikon nebo příručku. Nicméně určitý Goodrick-Clarkův odstup je v rozporu se Štampachovým dodatkem, že

autor preferuje pozorování zúčastněné, založené na partnerském dialogu (s. 15).

První významnou zastávkou je Paracelsus, mnohovrstevnatá osobnost, která se zapasovala do dějin několika oborů. Goodrick-Clarkova perspektiva je široká. Zabývá se nejenom Paracelsovými alchymistickými objevy, ale i jeho životem, cestovatelskými zkušenostmi a mysliteli, kterými byl ovlivněn a které sám ovlivnil. V podobném duchu pokračuje u mystika Jakoba Böhma. Podrobná životopisná pojednání se ukazují jako rozpodstatněná, zvláště když přihlídneme k rozhodujícím vlivům na duchovní vývoj jednotlivce. U Böhma jde především o popis mystického zážitku, který svým literárním zpracováním může být zajímavý i pro širší čtenářskou obec. Nejinak Goodrick-Clarke ztvárnil i prožitky dalších myslitelů.

Přes Böhma se autor dostává ke spolkům, které hrají jednu z ústředních rolí v dějinách západního esoterismu: rosikrucianům a svobodným zednářům. V prvním případě seznamuje čtenáře s legendou o Christianu Rosenkreutzovi, s problematikou autorství základních rosikrucianských manifestů, s důsledky takzvané rosikrucianské horečky v Německu, s anglickou variantou řádu a s dalším vývojem od 18. století do současnosti. Struktura pojednání o víceúrovňovém zednářství s jeho bezpočtem variant a regionálních odlišností v zásadě napodobuje strukturu kapitoly o rosikrucianství. Na první pohled podobné rysy obou řádů vedou autora k úvahám o jejich vzájemném ovlivňování a spojování vedoucímu k novým transformacím. Překvapivé je rovněž množství významných osobností, které se k řádu alespoň v určité fázi svého života hlásily, ať již to byl hrabě Cagliostro, hlavní představitel víceúrovňového zednářství v Egyptě, nebo Louis-Claude de Saint-Martin, který se později vydal vlastní cestou.

Ústřední postavou knihy je vědec, vynálezce a mystik Emanuel Swedenborg. Autor mu věnuje samostatnou kapitolu a opouští svůj dosud zcela nezažitý postoj ve prospěch obdivu a vyzdvihování Swedenborgova významu. Uznává jej na jednu stranu jako vzdělaného intelektuála, který se ve spisech zabýval širokou škálou oborů, na straně druhé jako mystika, jehož vize jej vedly

k tomu, aby opustil vědeckou půdu a věnoval se „vykládání duchovního významu Písma“ (s. 144). Pokud se Goodrick-Clarke mnohdy až příliš rozepisuje u výčet osobností a myslitelů, kteří se navzájem ovlivnili, jde u Swedenborga ještě dále. Mystikovo vizionářství inspirovalo množství sympatičtějších k založení Nové církve, ale kromě toho jeho myšlenkové dědictví ovlivnilo širokou škálu spisovatelů a básníků. Je na zvážení čtenáře, jestli snaha o úplnost je vždy ku prospěchu věci a zda ho nekonečné výčty a shromažďování dalších, spíše nepodstatných informací neodvádějí od tématu.

Cesta od Franze Antona Mesmera a jeho živočišného magnetismu přes Helenu Blavatskou až k modernímu esoterismu přináší kromě zmíněných poznámek, které se vztahují i na ostatní kapitoly, tři další postřehy, z nichž všechny vyjadřují specifickou Goodrick-Clarkovu práci. V kapitole o Swedenborgovi, stejně jako u Mesmera, autor několikrát v souvislosti s bujícími esoterickými aktivitami připomíná odvrácenou tvář osvícenství. Uvádí, že „generace myslitelů toto období rozděluje na tři fáze, přičemž raná a pozdní znamenala největší rozkvět mystických a preromantických myšlenek“ (s. 146). Upozorňuje tak na to, že důraz na racionalitu vždy vyvolával odpovídající protireakci, na což se ve filozofické literatuře často zapomíná.

Základem Mesmerova učení je subtilní entita, „všeprostopující“ fluidum, které prochází veškerým stvořením. Dle autora jeho učení v průběhu času ztratilo svůj esoterický ráz a vyvinula se z něj moderní metoda hypnózy a sugesce. Tento nejednoznačný vztah mesmerismu k esoterice Goodrick-Clarka pravděpodobně motivoval k zařazení podkapitoly o spiritismu a současném parapsychologickém výzkumu, která část o Mesmerovi uzavírá. Autor spiritismus považuje za „produkt masové společnosti a modernity, jehož účinek na nejrůznější typy publika naznačuje jeho náboženskou funkci v odkouzleném světě moderního sekularismu“ (s. 171), a míní, že „v rámci jeho učení probíhala těsná výměna mezi pozitivismem, který se v období od konce 19. století začínal prosazovat jako dominantní světový názor“ (*ibid.*). Příkladem se zde tedy spíše na stranu Rudolfa Steinera a René Guénona, kteří ob-

viňovali moderní spiritismus z materialismu.

Zásadní vliv na vývoj moderního esoterismu měl podle Goodrick-Clarka příchod Heleny Blavatské a založení Theosofické společnosti. Ta představovala nejen renesanci okultismu, ale, jak autor uvádí, také „pomohla přesměrovat zájem o spiritismus směrem ke koherentnímu učení, které kombinovalo kosmologii, moderní antropologii a evoluční teorii s lidským duchovním vývojem“ (s. 203). Tento přesun od stále konzumnější a povrchnější formy spiritismu k vědeckému pojetí moderního esoterismu je často v rozporu s tím, co je na něm obvykle nejvíce kritizováno, tedy jeho negativním postojem k vědě a vědeckým metodám. Podle Goodrick-Clarka vedla praktická forma esoterismu ve 20. století nejen ke vzniku alternativních terapií a technologií, ale někteří představitelé se přímo podíleli na vědeckém výzkumu. Ehrenfried Pfeiffer například realizoval výzkum v oblasti éterných sil na poli chromatografie a krystalografie a podařilo se mu vytvořit diapositivы krystalizované krve pro diagnostické účely. Lili Kolisková zase vytvořila techniku kapilární dynamolýzy, s jejíž pomocí se dala zjišťovat výživná hodnota jídel a potenciál homeopatických léků (s. 212). Goodrick-Clarke jde ovšem ještě dál. Uvádí, že esoterika nejen absorbuje vědecké diskursy, ale také je vytváří, jak tomu podle něj je u teorií vnímání nebo teorie pole. Ty se mimo jiné staly vděčným tématem autorů populárně-esoterické literatury. Lynne McTaggartová například spojila teorii pole s koncepty několika dalších myslitelů a použila pro ni nový poetizující termín „pole počátku“, které vyjadřuje zrcadlový obraz a záznam všeho, co v minulosti existovalo. Jakákoliv část vesmíru se může kdykoliv zkontaktovat s jinou a také ji ovlivňovat (s. 220). Tímto autorka vyslovuje názor, který se uchytil i v hlavách některých představitelů hnutí Nového věku.

U knihy jako celku je třeba ocenit autorův strážlivý přístup, snahu představit hlavní autority a směry v rámci dějin západního esoterismu a poskytnout o nich maximální množství informací na relativně malém prostoru. Ve svém výkladu přitom klade důraz na historický kontext a neopomíjí uvádět ani dalekosáhlejší vlivy. Následkem je, že místy

poněkud odbíhá od tématu a zahrnuje čtenáře jmény a daty. Snaha o věcnou důkladnost vede k poměrně malému seznámení s myšlenkovými koncepty jednotlivých autorů, což čtenáře častěji povede ke hledání alternativních zdrojů a k poznámkovému aparátu, na jehož kvalitu jsou tak kladeny vyšší nároky. Pokud bude čtenář chtít knihu používat jako odbornou příručku, bude předpokládat, že obsahuje jmenný rejstřík. Ten však bohužel nenajde. Protože ale publikace, která by se systematickým způsobem zabývala dějinami západního esoterismu, na českém trhu dosud chyběla, lze Goodrick-Clarkovu práci i přes zmíněné nedostatky považovat za velmi cennou příručku, která si zaslouží pozornost. A pokud představuje první z autorovy řady dalších, v nichž bude téma západního esoterismu rozvíjeno, mohou tyto budoucí knihy zmíněné nedostatky napravit.

MAREK ADAMÍK

Zdeněk R. Nešpor, Příliš slábi ve víře: Česká ne/religiozita v evropském kontextu,

Praha: Kalich 2010, 214 s.
ISBN 978-80-7017-147-9.

V krátkém časovém rozpětí se česká odborná veřejnost mohla setkat hned se dvěma publikacemi, jež si za svůj cíl vytkly důkladně zmapování náboženské situace v české společnosti. Vedle knihy brněnského religionisty Davida Václavíka *Náboženství a moderní česká společnost* (Praha: Grada 2010; viz recenzi Roman Vido, „David Václavík, Náboženství a moderní česká společnost“, *Religio: Revue pro religionistiku* 18/2, 2010, 250-256) se jedná o publikaci pražského historika a sociologa Zdeňka R. Nešpora s názvem *Příliš slábi ve víře: Česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Oba texty spojuje nejen totožný předmět zájmu, ale do značné míry i zvolený přístup. Jak Václavík, tak Nešpor ve svém